

Bamse

– en uppsats om världens starkaste björn och hans
politiska värderingar –

Sammanfattning

Seriefiguren Bamse har varit en förebild för många av Sveriges barn. Med en starkt hållen moral och med tydliga budskap om vad som är rätt eller fel har Bamse blivit en seriefigur som nått en märkbar status. Idag är han såpass väl ansedd att t.o.m. slipsar som bär hans motiv kan fungera som presenter vid statsbesök.

Det som gör Bamse så intressant ur ett politiskt/filosofiskt perspektiv är just hans roll som normbildare. Seriefiguren Bamse riktar sig till barn i låga åldrar. För dessa barn kan det Bamse gör och säger vara viktiga mönster av förebilder. De värden Bamse förespråkar gestaltas som föredömliga och i dessa värden ingår alltifrån enkla förhållningsregler till omfattande politiska principer.

Ledord:

Bamse, rättvisa, demokrati, jämlikhet, marxism

1 Inledning

1.1 Syfte och problemformulering

Min intention med denna uppsats är först och främst att klarlägga hur seriefiguren och karaktären Bamse förhåller sig till vissa givna politiska värden. De värden som jag valt att använda har tagits fram för att på enklaste sätt kunna inordna Bamses moral i ett politiskt perspektiv såväl som för att få möjlighet till att säga något om Bamses politiska tillhörighet.

Nu består serietidningen ”Bamse – världens starkaste björn” av så mycket mer än enbart serier. Bland det mest frekvent förekommande innehållet kan nämnas: ”Bamses skola” samt fabler och gästande serier. Som ett komplement till den mer centrala delen i undersökningen – rörande Bamses värderingar – kommer jag därför även att bidra med en generell helhetsbild av serietidningen ”Bamse – världens starkaste björn” för att kunna fastslå vilka politiska värderingar som i övrigt görs gällande i tidningen.

Mina problemformuleringar kan sammanfattas i följande frågor:

- Vilka politiska värderingar förespråkar Bamse?

I denna avdelning kommer jag att studera Bamses inställning till de politiska termerna; rättvisa, jämlikhet, äganderätt, civil olydnad, friheter och rättigheter samt demokratipreferenser.

- Delas Bamses värderingar av de gästande seriefigurer som återkommande uppträder i tidningen?

Fabler och gästande serier är vanligt förekommande inslag i serietidningen om Bamse. Genom dessa bildas en helhet som det kan vara viktigt att understryka då serierna om Bamse de facto enbart är en del av hela tidningen.

1.2 Teori

Jag kommer att tillämpa en empirisk teori med vilken jag förhoppningsvis lyckas kartlägga svaren till mina ovanstående problemformuleringar. Genom en detaljerad observation av seriefiguren Bamse och hans vänner är det min avsikt att kunna visa på generella mönster för Bamses motiv och moraliska budskap. I den mån Bamse inte ensam rättfärdigar sina handlingar är även övriga delar av serietidningen intressant för att kunna visa på hur hans budskap bemöts av gästande seriefigurer.

Studien kommer att ha karaktären av att vara indirekt då seriefigurerna själva givetvis inte kan se mig betrakta dem.

1.3 Metod och material

Metoden som jag valt för att färdigställa mitt arbete är induktiv, i den meningen att jag genom empirisk observation försöker kartlägga Bamses politiska profil. Min forskningsansats är vald med utgångspunkt från viljan att göra en så lättöverskådlig uppsats som möjligt där både min målsättning och mitt resultat på ett okomplicerat sätt kan delges läsaren. Min huvudsakliga intention har varit att kunna presentera en helhetsanalys där seriefiguren Bamse och hans vänner ses som moraliskt

handlande subjekt och där uppsatsen syftar till att åskådliggöra de generella strukturerna för handlingsmönster, attityder, teoretiseringar och enskilda uttalanden.

Tillvägagångssättet i min studie har präglats av att jag läst igenom samtliga utgivna exemplar av serietidningen "Bamse – världens starkaste björn", från det första numret 1973 till det trettonde numret 1997. För att nå största möjliga överensstämmelse mellan teorin och empirin har jag valt att arbeta efter ett kvalitativt mönster och därför inte inriktat mig på att kvantifiera uttalanden eller handlingsmönster. Istället har jag noga undersökt de generella drag som förekommit under utgivningsåren sedan 1973 och har därefter valt att välja ut ett mindre antal karaktäriserande serier som får stå som exempel. På detta sätt fullföljer jag en hermeneutisk ansats där arbetet syftar till att beskriva helheten via en presentation av mindre beståndsdelar. Utöver ovanstående har jag genomfört ett antal ostrukturerade intervjuer med en av medarbetarna vid Bamse-redaktionen i Malmö, en fristående manusförfattare som tidigare arbetat med Bamse-serier samt forskare och lärare vid Institutionen för Lingvistik samt Litteraturvetenskapliga institutionen. Intervjuerna har främst tjänat till att ge mig en bättre bild av serierna om Bamse. Alltifrån bakgrundshistorier till frågan om språkstil och budskapets sensmoral har jag fått kommenterade och belysta av mina intervjuoffer. Dessa intervjuer har därmed tjänat sitt syfte och gjort det möjligt för mig att få en bredare insikt i ämnet Bamse, vars tidning annars inte är så vanlig i statsvetenskapliga sammanhang. De statsvetenskapliga begrepp som jag finner av vikt för arbetet kommer att operationaliseras nedan. Detta, för att underlätta tolkningen av arbetet och bidra till ett intersubjektivistiskt förhållningssätt. Till min hjälp kommer jag att använda litteratur i politisk filosofi/teori som en grund för definitioner och operationaliseringar.

1.4 Begränsning och avgränsning av arbetet

I mitt arbete har jag, vilket ovan antyds, således antagit att den vänlighet och omtanke som präglar seriefiguren Bamse inte enbart kan sägas vara produkten av en allmän kristen etik eller ett löst hållet kategoriskt imperativ. Istället utgår jag ifrån att de företeelser som skildras snarare är en del i ett politiskt mönster som genomgående upphöjs till ideal och norm. Slutsumman av detta blir att jag tror mig kunna finna givna former av vissa värderingar som passar in i ett statsvetenskapligt perspektiv – såsom exempelvis rättvisa och frihet. Genom dessa antaganden är jag tvingad till att inse vissa begränsningar.

Först och främst vill jag erinra om att detta arbete enbart hänför sig till Bamse och seriefigurerna i tidningen "Bamse – världens starkaste björn". Således har jag valt att inte studera Bamses karaktär i de böcker som utgivits om honom, ej heller har jag tagit upp några studier av filmerna som gjorts om Bamse. Denna avgränsning är gjord främst för att jag anser att serietidningen i sig är den viktiga – förmodligen den viktigaste – delen av Bamses karaktär och hans budskap. Det är serietidningen som kontinuerligt givits ut och därmed fått agera som Bamses plattform. Det förtjänar att påpekas att jag inte delat in mina studier av Bamses värderingar i en diakron komparation. Anledningen till detta är att det vid studier av serietidningen om Bamse inte går att göra någon generell uppdelning av när vissa specifika händelser inträffar. Genom de repriserna som varje år införs grundfästs Bamses moral. Några större karaktärsskiftningar över tid fungerar knappast om Bamses karaktär skall bli trovärdig. Bamses politiska värderingar blir därmed tämligen bestående. En viktig iakttagelse är att man i serietidningar måste göra distinktionen mellan djur och djur. Bamse är en björn och Lille Skutt är en kanin. För att inga missförstånd skall uppstå är det viktigt att dra en gräns mellan exempelvis Bamse och Lille Skutt å ena sidan, och alla de andra djur som i seriens värld skall uppfattas som djur. Den viktiga gränsdragningen består i att såväl Bamse som Lille Skutt lånar mänskliga drag - de pratar, bär fluga och byxor, bor i hus samt agerar utifrån ett mänskligt socialt mönster. När en gris bär hatt och byxor och hälsar på Bamse – då kan vi vara säkra på att den skall tolkas som en människa, medan en gris som

befinner sig på en bondgård och bökar i gyttjan skall ses som ett djur. (Enligt intervju med Peter Nilsson, 97-12-18.) I en fabelliknande värld likt Bamses är denna distinktion mycket viktig att tänka på då man exempelvis vill studera ämnesområden och principer som berör mänskliga rättigheter.

Uppsatsen om Bamses politiska värderingar präglas av ett voluntaristiskt perspektiv d.v.s. jag betraktar Bamse och hans vänner som autonoma varelser. En av de ständigt återkommande begränsningarna med detta synsätt är att man kan hävda en mer deterministisk hållning för att skydda karaktärerna i tidningen. Seriefigurerna är ju trots allt ritade och placerade i en kontext av sina tecknare och manusförfattare. Om man vidhåller den senare uppfattningen kan man endast relatera till karaktärer i litterära verk såsom varandes författarens verktyg för att få ut sitt budskap. Således kan många av de teoretiseringar som jag nedan kommer att presentera ses som om de är Rune Andréassons, alternativt Bamseredaktionens, budskap vilket tar omvägen genom Bamses mun. Jag menar att detta är en i grunden ointressant invändning, av anledningar som jag nedan kommer att presentera under 1), 2) respektive 3).

Ett annat sätt för att skydda Bamse från att etiketteras politiskt, är att välja att se honom som djur och inget annat. Därmed kan all form av sensmoral eller politiska värderingar i serien förnekas med hänvisning till att serien utspelas i en fantasivärld bestående av talande björnar, kaniner och sköldpaddor. Jag har valt att inte betrakta karaktärerna på detta sätt av tre anledningar:

1) Varje författare ger sina rollfigurer olika personligheter – det må gälla de så skilda karaktärerna i Hemsöborna såväl som Raskens utmärkande personlighet. Det faktum att Strindberg och Moberg skrivit böckerna om dem leder ju inte oavkortat till att dessa författare själva står för allt som deras rollfigurer hittar på. Inte heller behöver deras rollfigurer enbart vara föredömen som författarna vill föra fram. Även om författaren må ha ett dolt budskap eller en bakomliggande tanke med sin bok så gör ju inte detta att rollfigurerna alltid kan ses som författarens alter ego. Rollfigurerna är förvisso skapade av en författares fantasi men de begår i den litterära skildringen otvetydigt vissa mönster av handlingar och utsagor som kan användas för att karaktärisera deras moral.

2) Bamse och hans vänner presenterar ständigt olika typer av sensmoral och fakta kring politiska, naturvetenskapliga och ekonomiska problem. Utöver detta är främst Bamse, men även hans närmaste vänner, ofta noga med att poängtera normativa aspekter på vad som är rätt och riktigt i små frågor; Använd flytväst! Ät inte godis! Glöm inte cykelhjälmen! (Detta kommer att beröras mer ingående nedan.) Här används gärna Bamse som en förebild i sig själv. Han blir någon som små barn kan se upp till. Det går därför inte att i ena stunden klart och tydligt försvara Bamse som en förebild för att i frågan om politiska värderingar endast tillstå att han är produkten av sin skapares teckningar. Det är att förringa Bamses egen karaktär.

3) Socialrealismen i serierna om Bamse är måhända det som gör det enklast att relatera till serien och dess budskap. Hänvisningen till salfångarnationerna Norge och Japan och atombombsprovsprängningarna i Stilla Havet är bara några av de otaliga exempel på när Bamses serievärld blir oerhört lik vår egen. Att påstå att dessa exempel inte rymmer allegorier till den politiska vardagen låter sig knappast göras.

2 Operationalisering av begrepp

För att underlätta intersubjektivitet vid läsning av denna uppsats så har jag nedan tagit fram de, inom den politiska filosofin, frekvent använda begreppen som skall belysas och som ofta används av Bamse.

2.1 Rättvisa, rättigheter och jämlikhet

En klar skiljelinje i frågan om hur termen rättvisa skall tolkas inom statsvetenskapen går att urskilja mellan vad man betecknar som proceduriell rättvisa (Nozick 1986 s. 176-177) respektive distributiv rättvisa (Walzer, Goodin och Pettit [red.], 1997 s.487).

Den förra utgår från procedures form – den lika rättigheten för alla att delta – men säger de facto inget om den reella möjligheten att delta utan enbart att det inte finns några formella hinder för medverkan. Denna ståndpunkt försvaras av de som värnar deontologiska principer (Glaser, Marsh och Stoker (red.), s.25) och inbegriper värnandet av naturrättsliga rättigheter (Birch 1995 s. 118). Här är således jämlikheten i beslut (vid beslutstillfället) samt individens beslutanderätt såväl som skyddet mot att användas som medel av andra, den viktigaste beståndsdel.

Den distributiva rättvisan präglas å sin sida av en utilitaristisk (Glaser, Marsh och Stoker [red.], s.23) teoretisering där den teleologiska aspekten inte sällan lyfts fram som ändamålsenlig och självjustifierande. Det är enligt denna rättvisedoktrin effekten av en intervention som är den viktiga beståndsdel – dvs huruvida de reella effekterna av ett beslut kan påverka människor att bli mer jämlika, vad gäller tillgång till resurser eller dylikt. Försvare av distributiv rättvisa stöder därför tanken på positiva rättigheter. Jämlikheten efter beslut, huruvida ett beslut kan omfördela maktbefogenheter, resurser m.m., framhålls genom detta synsätt. Kollektivets samlade nytta av en intervention blir således viktigare än enskilda individers preferenser.

Den distributiva rättvisesynen kan i sin tur delas upp i olika underkategorier. Egalitärliberalen John Rawls förespråkar att en höjning av levnadsstandarden för de sämst ställda måste prioriteras – den s k differensprincipen (Malnes/Midgaard 1994 s. 290). Tanken bakom denna princip är att skapa förbättringar utifrån argumentationen att den distributiva rättvisan bör förbehållas åtgärder åt de svagaste. Mot denna hållning ställs John Stuart Mills sumrangordning (Malnes/Midgaard 1994 s. 219) dvs kvantifiering av den sammanlagda samhällsnyttan som en justifiering av distributiva åtgärder. Det går således inte att se den distributiva formen av rättvisa som en enhetlig teori utan inbördes motsättningar. Istället bör den betraktas som en skolform där olika inriktningar argumenterar för olika former av omfördelning.

De rättigheter som görs gällande i ett samhälle är en konsekvens av den rättvisedoktrin som anammats. (Detsamma kan sägas om synen på jämlikhet.) Det kan exempelvis röra sig om alltifrån enbart strikt naturrättsliga principer (negativa rättigheter), i enlighet med det deontologiska resonemanget, eller betydligt mer långtgående tillämpningar av rättigheter (positiva rättigheter). I den sistnämnda formen kan omfördelningen av redan institutionaliserade maktintressen exempelvis komma till uttryck i lagar på arbetsmarknaden. Viktigt att notera är att det med rättigheter också föds skyldigheter. Om en människa har en rättighet har andra medborgare en skyldighet att respektera denna rättighet (Birch 1995 s. 114).

2.1.1 Mänskliga rättigheter

Mänskliga rättigheter anses vara universella, i motsats till de kontextuella rättigheter som vilar på olika länders juridiska grund (Birch 1995 s. 117). Uppfattningen om rättigheternas grund kan förvisso säkert diskuteras men den status som de mänskliga rättigheterna fått, i och med att de antogs av FN:s generalförsamling 1948 (Jones 1994 s.82-86), gör dem oomtvistligen till ett genuint inslag i 1900-talets rättighetsformuleringar. Diskussionen om mänskliga rättigheter leder även in på det strategiska arbetet om att försäkra efterlevnaden av dessa rättigheter. Minoritetsrättigheter blir då ett försök till att upphöja vissa målgrupper (avseende exempelvis kön, etniskt ursprung eller ålder) till att nå samma tillgång till rättigheter som den dominerande gruppen (Kymlicka 1995 s. 366-374).

2.2 Frihet

Frihet kan precis som termen rättighet delas in i kategorierna ”positiv” (Birch 1995 s. 103) respektive ”negativ” (Birch 1995 s. 96). Begreppsförvirring kan ibland förekomma när rättigheter och friheter blandas ihop med varandra. I mångt och mycket kan de sägas utgöra olika beskrivningar av ett och samma fenomen. Den negativa frihetens terminologi sammankopplas ofta med den rättvisefördelning (om rättvisa i förvärv) som Nozick anammar (1986 s. 176-177) medan den positiva frihetsdefinitionen kan sägas vara tätt knuten till möjligheten att de facto tillägna sig någonting (Birch 1995 s. 101).

2.3 Demokrati och civil olydnad

Synen på vilken form av demokrati som är att föredra hänger mycket samman med åsikter om när man anser att det är befogat att bryta mot rådande lagar via civil olydnad. Grunden för hur man väljer att legitimera civil olydnad kan skifta på flera områden. Dels beror de skiftande legitimeringsgrunderna på vilken analysenhet man väljer att föra fram. John Rawls och Ronald Dworkin utgår ifrån ett individperspektiv medan Jürgen Habermas och Michael Walzer antar att legitimeringen utgår från kollektivet (Helldén “Liberalismen och den moderna...” [Lindensjö [red.]] 1996). Skillnaderna i demokratisyn går mellan Rawls och Dworkins egalitärliberala demokratiskola, Walzers förespråkande av pluralism och Habermas kommunikativa form av representationsdemokrati.

3 Bamse och hans värld

Genom följande introduktion skall jag kort beskriva den värld som Bamse bebor för att därmed underlätta läsningen av den efterföljande empirin. (En kortare beskrivning av de seriefigurer som nedan presenteras återfinns i Bamse nr2 1991, nr 3 1991 samt nr 7 1991.)

3.1 Bamse och övriga karaktärer i serietidningen

De tre ursprungliga centralgestalterna i Bamseserien utgörs av Bamse, Lille Skutt och Skalman. Det är kring dessa tre som huvuddelen av de första äventyren kretsar och de kompletterar varandra med sina olika egenskaper. Bamses viktigaste fördel är förstås hans styrka – den han får av att äta farmors Dunderhonung. När han ätit den blir han världens starkaste björn. Om han inte ätit Dunderhonung är han en helt ”vanlig” liten björn. Lille Skutt är i mångt och mycket Bamses motsats. Han är en mycket liten och rädd kanin men han har istället fördelen av att kunna springa väldigt fort. Skalman är tänkaren, filosofen och uppfinnaren i Bamses gäng. Han är ett geni som kan åstadkomma i stort sett allt och har dessutom de mest innovativa resurserna i sitt skal. Hans begränsning heter Mat-och-sov-klockan. När den ringer måste Skalman antingen sova eller äta beroende på vad visarna anger.

Bamse är numer gift med Brummelisa. De har fått fyra barn: trillingarna Brum, Teddy och Nalle-Maja samt sladdbarnet Brumma som inte är riktigt som alla de andra - hon är utvecklingsstörd. Lille Skutt är gift med Nina Kanin och tillsammans har de sonen Mini-hopp.

Bamses mor heter Viktoria och hon bor tillsammans med Bamses far Hebbe på Jambolajernas ö, långt borta. Bamses mormor, Anna-Cecilia (kallad Anna-Cilla) äger den lilla leksaksbutiken mitt i dalen. På senare tid har hon mest vistats på ålderdomshemmet och därför inte syns till så ofta i serien.

Dunderhonungen tillverkas av Bamses farmor, Augusta Beata, som bor på Höga Berget tillsammans med Katten Jansson och Husmusen. De flesta andra som äter av honungen får ont i magen i tre dagar, men Bamse är långtifrån den ende som blir stark med hjälp av Dunderhonung. Även Bamses bi Surre (Bamse nr 11 1975 s.1-16) samt Jätten Gluff-Gluff (Bamse nr7 1978 s.1) blir starka av honungen. (Dunderhonungen har dock en begränsning för Bamse – han får inte göra dumma saker då han är stark, för då råkar även han ut för magknip [Bamse nr 1 1990 s. 14].) Bamses dotter Nalle-Maja är en aning exceptionell i detta avseende. Hon blir förvisso stark precis som Bamse, men får dessutom ont i magen i tre dagar efteråt i likhet med alla andra (Bamse nr4 1985 s. 19).

I serien förekommer också en mängd vänner till Bamse som inte är släkt med honom. De mest frekvent förekommande är Mickelina, Annika Anka, (Bamse nr 6 1974 s.4), Ola Grävling (Bamse nr 4 1988 s.21), Kurre Ekorre och igelkottarna. Vargen, som tidigare varit världsmästare i elakheter är numer en beskedlig varg som oftast inte hittar på rackartyg och är därför god vän med Bamse.

Lite utanför den närmaste vänskretsen kring Bamse finner man barnen Burre, Riffan, Raffan och Ruff samt Vicki Varg. Deras gemensamma nämnare är att de alla kommer från sociala miljöer präglade av arbetslöshet och social utsatthet där föräldrarna antingen är arbetslösa, småfiffelare eller plågade hemmafruar. Tongivande exempel på detta är Burres föräldrar samt Vicki Vargs mamma Sliti Varg samt pappan Ruffi Varg.

Bland Bamses ovänner märks Sjörovarna: kaptan Buster, Rusken, Slusken och Stollen. I denna grupp kan man även placera Knocke och Smocke samt Vargkusinerna. Det gemensamma för dem alla är att de inte enbart är elaka utan också ganska lätta att lura.

Krösus Sork å andra sidan är både elak och klipsk. Möjligen bör Krösus Sork ses som ett fenomen snarare än figur. Han är kapitalismen personifierad. (Detta intygar fö Peter Nilsson och Gilbert Andersson vid de intervjuer jag utfört med dem båda.) Krösus tenderar dock att låna fler drag av Al Capone än av Henry Ford – han är mer gangster än företagare. Han styr sitt imperium med hjälp av Fixare-sorkarna som fungerar som allehanda underhuggare i hans skumraskplaner.

3.2 Socialrealism och fantasi

Den kontext som Bamse och hans vänner befinner sig i är i många avseenden besynnerlig och rentav komplex. Den sociala miljön runt kullarna där Bamse bor präglas av påfallande många likheter med det nutida svenska samhället. Alltifrån offentliga dagis till arbetsförmedling och vägmärken påminner om svenska förhållanden. Vad som dock blir en klar kontrast mot den svenska verkligheten är det faktum att Bamses värld verkar ha en total avsaknad av arbetsrättsliga regler, något som Krösus Sork inte sällan ser till att utnyttja. Tillsammans med ideligen återkommande kopplingar till sagans värld bildar Bamses värld på detta sätt en balansgång mellan fiction och verklighet.

Reseskildringar, som ofta företas till sjöss i Bamses båt Viktoria, tillhör några av de vanligaste äventyrsformer som Bamse utsätter sig för. Dessa resor kan göras till fantasieggande såväl som till verkligt existerande platser. I den senare varianten kan Bamse hamna på verklighetstroga äventyr där realismen, inte minst vad gäller namn på platser och varelser, blir påtaglig.

I ett av sina äventyr, Bamse och de mystiska vulkanutbrotten (Bamse nr 4 1996 s.3), åker Bamse till en söderhavsö för att stoppa Krösus Sorks atombombsprovsprängningar. Krösus Sork har även en vän vid namn "Däng" Sork, klädd i trekantig hatt och slokmustasch, som också utför provsprängningar. Att Däng Sork säkert kan ses som en motsvarighet till Deng Xiaoping är inte svårt att förstå. Och att Krösus agerande syftar till att likna honom vid Jacques Chirac, tillstår Bamseredaktören Magnusson (Björkman 1996 s.10). I ett annat äventyr hindrar Bamse Krösus och dennes kumpaner Fjord-Sork samt Nippo Sork (Bamse nr 11 1986 s.3-11) från att fånga valar. Även här kan namnen på Krösus umgänge ge en hänvisning om vilka nationer som anspelas.

Med hjälp av Skalmans tidsmaskin kan även Bamse färdas fram och tillbaka i tiden (Björkman 1996 s.2). Via denna finurliga konstruktion kan Bamse hamna i lämpligt utvalda tidsperioder och bland både historiska personer och påhittade sagofigurer. Givetvis leder detta färd sätt därmed till att fantasin får stort utrymme. Ett exempel när fictiongenren tar överhanden är äventyret "Musik i rymden" där Bamses ungarna luras iväg till planeten "Alfa i tredje Pi-spiralen". Skalmans tidsmaskin omvandlas då till en rymdmaskin (Björkman 1996 sid 3).

3.3 Bamse som föredöme

Bamse föregår oftast med gott exempel. De enkla förhållningsregler som Bamse ser som viktiga är han också noga med att lära ut till sina barn såväl som till läsaren. Det kan röra sig om allt ifrån att borsta tänderna när man har ätit godis (Bamse nr 3 1991 s. 34), att ha hjälm på sig när man cyklar (Bamse nr 8 1986 s.16-20) eller att alltid använda bilbälte när man åker bil (Bamse nr 7 1983 s. 19). Hans barn tar lärdom av Bamses föredöme och berättar själva för sina kamrater att man exempelvis inte skall kasta glas i naturen (Bamse nr 12 1986 s. 45).

Det händer dock att Bamse ibland missbedömer en farlighet vilket ofta beror på ren godtrogenhet. Förvisso sker detta mycket sällan men det bör måhända ändå nämnas att hans omdöme ibland sviktar. När så sker finns oftast Skalman till hands för att informera om det felaktiga i Bamses inställning. Detta är exempelvis fallet när Bamse, Lille Skutt, Nina Kanin och Brummelisa vill prova narkotika (Bamse nr 10 1988 s.16). Då håller Skalman ut opiums substansen i vasken för att förhindra de fyra från

att prova. Skalman har nämligen själv testat narkotika och vet därför att detta är farligt (Bamse nr 10 1988 s. 7).

Ett annat exempel på dåligt föredöme återfinns i ett av de tidigare äventyren då Bamse röker fredspipa (Bamse nr 4 1973 s. 25). Insikten om att man nog borde hålla sig borta från detta i fortsättningen står han själv för när han säger: ”Jo, när man rökt den, mår man så tjyvens så man kan inte slåss!”

4 Bamse och hans värderingar

4.1 Synen på rättvisa

Skall man hitta en generell beskrivning av Bamses rättvisesyn är "Snögubbstävlingen" (Bamse nr 1 1987 s.8) ett bra exempel. Alla barn som deltar i tävlingen får lika stora glassar, oavsett vilken placering de uppnått. Rättvisesynen understryks när Nalle-Maja frågar om inte den som vinner skall få finast pris. Bamse svarar att alla säkert gjorde sitt bästa och att det är detta som räknas.

Samma resonemang tillämpas när Bamse deklarerar att "Elakingar behöver snällhet" (Bamse nr 9 1987) och delar med sig till Vargkusinerna av den skatt som han hittat.

Kanske går det bäst att belysa Bamse och hans vänners vurmande för distributiva interventioner med hjälp av "Bamses skola om skatt" som återfinns i ett nummer av tidningen (Bamse nr 10 1983 s.13). Skalman berättar att: "Alla som tjänar pengar betalar en del av dem i skatt. Det är också ett slags försäkring." En vargunge hävdar: "Pappa säger att de betalar väldigt lite skatt i en del länder". Skalmans svarar då: "Ja, men där har bara de rika råd med bra skolor, bra sjukhus och sådant." Bamse avslutar lektionen med att intyga: "Att betala skatt är ett sätt att hjälpas åt!"

Den distributiva formen av rättvisa kommer också till tals när Ola Grävling och Mickelina söker jobb på en snickeriverkstad (Bamse nr 4 1988 s. 23). Ola Grävling får jobbet men är beredd att ta halva lönen om Mickelina också får anställning. Att hjälpas åt och omfördela resurser blir här ett vägledande tema.

Generellt sett blir det behovet som styr Bamse och hans vänners handlanden. Utifrån de behov som en del av karaktärerna har – behov av uppskattning, deltagande och inkomst – så anordnas också omständigheterna så att de ges möjlighet till att erhålla det de behöver. Det marxistiska idealsamhället passar, mot bakgrund av ovanstående, väl in på Bamses värld:

According to Marx, the final stage of communism should be governed by the principle 'To each according to his needs', on the basis of the belief that it is in their needs that human beings are most naturally equal. (Bobbio 1996 s. 61)

Endast i ytterst sällsynta fall förespråkar Bamse en rent proceduriell rättvisa. Ett av de få exempel som står att finna är "Den stora idrottstävlingen" från 1974. (Bamse nr 6 1974, s. 1-13) Historien kretsar kring en idrottstävling där Bamse och hans gäng möter Vargkusinerna som givetvis fuskar och har för sig rackartyg.

Rättvisan speglas enbart såsom proceduriell genom att tävlingsreglerna i de olika idrottstävlingarna blint följs. Den tårta som Bamses lag vinner delar de inte heller med sig av. (Det råder m a o en direkt avsaknad av omfördelade principer.) Men denna serie är trots allt, märk väl, ett undantag.

4.2 Mänskliga rättigheter

Bamse förespråkar ofta fredliga lösningar och framstår närmast som en pacifist i allt han gör. Han agerar mot de orättvisor som han ser och försöker alltid motverka mobbning, rashat och krig. På omslaget av "Bamse – världens starkaste björn" nr 6 1997 stoppar Bamse blommor i mynningen på ett

gevär. Detta är en bild som är nog så talande för vilka intentioner han har. Han gör sig också till motståndare mot rasism när han laddad med dunderhonung uttalar budskapet "Rör inte min kompis!" (Bamse nr 5 1987, sista sidan).

Serier där Bamse förekommer med antirasistiskt budskap är många. I äventyret "Bamse och invandrarkurrarna" (Bamse nr 8 1982 s. 14-18) kommer en hel samling ekorrar som båtflyktingar till den bygd där Bamse bor. I de sista serierutorna förkunnar Bamse att de inhemska ekorrarna givetvis borde låta invandrarkurrarna bo tillsammans med dem i den stora eken.

En något mer drastisk berättelse är "Bamse, något luktar - men vad?" (Bamse nr 11 1991 s. 21-27). Den handlar om hur den nyinflyttade familjen Skunk trakasseras av bybor utklädda i Ku-Klux-klan-kåpor och utrustade med facklor i händerna. Bamse demaskerar emellertid ledarna – som visar sig vara Knocke och Smocke – och byborna, som nu skäms över sitt tilltag, inser då att de blivit lurade av rasistisk propaganda. Det anmärkningsvärda med denna serie är att den på ett markant sätt gör en uppenbar koppling till samtida rasism och en synnerligen reellt existerande organisation – Ku Klux Klan. Precis som i ovanstående exempel blir beaktelsen därmed enkel att applicera på verkligt uppkomna situationer.

Mobbning försöker Bamse också motverka, exempelvis i serien om "Bamse och Pelle Prick - hackkycklingen" (Bamse nr 8 1974 s. 13-17) samt i följetongen om Kalle Svart-skalle (Bamse nr 7 1980 s. 23-31 samt Bamse nr 8 1980, sid 1-9) som blir mobbad av andra igelkottar för att han har svarta taggar. Bamse försvarar de utsatta offren och hävdar att det inte spelar någon roll vilken färg på taggarna man har – alla har samma värde.

Temat om mobbning tas också upp i Bamses skola (Bamse nr 8 1980, s. 10-11) där Bamse exemplifierar och tar avstånd från mobbning samt ger goda råd om hur man motverkar att det uppkommer. Bamses uttalande i frågan lyder: "Det är viktigt att vara snäll och att hjälpa den svage."

Bamses vänner stöttar honom i hans kamp mot mobbning. När Lille Skutt berättar om en brevskrivare som läst i en veckotidning att det är ute att vara snäll, svarar Skalman: "Än är inte det kategoriska imperativet avskaffat - så vitt jag vet[...]" (Bamse nr 7 1990 s. 2)

4.3 Jämställdhet

Medvetandegörandet av kvinnans roll är något som Bamse står för. I "Bamses 'lediga dag'" (Bamse nr 8 1984, s. 3-12) upplever Bamse för första gången mycket av det arbete som Brummelisa varje dag tvingas utföra i hemmet. Han inser att det är minst lika arbetsamt att passa ungar som att arbeta i skogen. Därför föreslår han att de två skall turas om att ta hand om ungarna. Hans avslutar med att säga: "[...]man måste ju försöka vara lite rättvis."

Bamses insikt om kvinnors arbetssituation är inte någon engångsföreteelse utan förekommer ständigt. När Sliti Varg (mamma till Vicki Varg) tvingas bära alla möbler vid vargfamiljens flytt vänder sig Bamse till pappan Ruffi Varg och ifrågasätter denne som inte hjälper sin fru (Bamse nr 11 1988 s. 23).

I avsnittet om Tomte-Sara (Bamse nr 12 1985 s. 3-13) bistår Bamse en tomtflicka som, precis som alla manliga tomtenissar, vill dela ut julklappar. Hon möter motstånd från sin omgivning men Bamse har inga problem med att stötta henne.

4.4 Idémässig grund för konflikter i Bamses värld

De tre begreppen äganderätt, civil olydnad och demokrati har jag valt att inordna under denna rubrik. Denna uppdelning bör inte ses som om jag därigenom skulle värdera något av de tre begreppen högre än de andra två. Snarare är det en lösning som jag använder mig av beroende på att det i Bamses värld

ofta uppkommer motsättningar mellan just dessa tre begrepp. Synen på ägande, efterlevnad av lagen samt praktiserandet av demokrati och civil olydnad blir enligt de motsättningar som uppkommer i Bamses värld, intimt förknippade med varandra. (I avsnittet om civil olydnad och demokrati kommer jag även att ta upp de för demokratin så viktiga beståndsdelarna frihet och rättighet.)

4.4.1 Äganderätt

Äganderätten är ett begrepp som i Bamses värld ger upphov till ett flertal konflikter. Motsättningarna i synsätt mellan olika karaktärer i serien lyfts fram, ofta med exempel som är enkla att relatera till verkligheten.

När Brummelisa är arbetslös går hon till arbetsförmedlingen där hon dock finner att det inte finns några jobb som passar henne (Bamse nr 9 1984 s. 22-26). Istället får hon anställning som sömmerska hos Krösus Sork. Genast uppstår det problem på hennes nya arbetsplats. Krösus vill nämligen att personalen skall sy plaggen med dubbelt så långa stygn. Sömmerskorna invänder och menar att kläderna då inte håller lika länge.

Krösus: ”Det är mina symaskiner. Och jag betalar er lön. Då är det jag som bestämmer.

Brummelisa:” Men det är vi som syr. Då är det rättvist att vi åtminstone får bestämma sådant som vi begriper bättre än du.”

Krösus: ”Tja, om ni inte gör som jag säger, lägger jag ner ateljén. Ajöss!”

Serien avslutas med att Brummelisa konstaterar:

”Men det är för nedrigt att sådana som Krösus får göra som de vill.”

Konflikten mellan Brummelisa och Krösus består av att de har olika uppfattningar om vem som har rätt att bestämma över produktionen – kapitalisten eller de som arbetar. Uppgivenheten i Brummelisas avslutande replik vill mena att den som får rätt inte alltid har rätt – oavsett om han äger maskinerna eller ej. Den motsättning som utspelas i fabriken är klassiskt politisk, såtillvida att den för fram marxismens teori om kapitalets och arbetets oförenliga intressen. Och denna motsättning fortsätter.

När Krösus vill köpa kullarna, där Bamse och hans vänner bor, är han beredd att betala så mycket pengar att ingen någonsin behöver arbeta mer (Bamse nr 9 1985 s. 6-11) . Skalman uppfinner då arbetsmaskiner så att alla bybor får prova på hur det är att vara rik och inte behöva arbeta. Resultatet blir att de alla vill ha sina gamla sysslor tillbaka, pga att de finner sin tillvaro tråkig utan arbete. Arbetet ger dem deras personlighet och ett välbefinnande av att utträta något. Denna beskrivning av arbetet, samt ointresset för ägandet i sig, skapar vägledning om varför äganderättsprinciperna i stort sett aldrig förs fram som lovvärda av Bamse. Marcuses beskrivning av den marxistiska arbetsmoralen passar väl in på exemplet ovan:

En av de mest representativa förmaningar som utformats för att ’stärka den kommunistiska moralen’ ägnas helt och hållet åt arbetsmoral. [...] Arbetet i sig är inte bara ära och lov, och ’socialistisk konkurrens’ inte bara en ovillkorlig plikt, allt arbete har, under socialismen, en kreativ karaktär, och varje nedvärdering av det manuella arbetet skadar kommunistisk fostran. (Marcuse 1984 sid 161)

En närmare betraktelse av Bamseberättelser där äganderätten behandlas visar tydligt på att varken Bamse eller hans närmaste finner något intresse av att värna äganderätten som princip. I berättelsen “Krösus Gladland” (Bamse nr 6 1994 s. 22-33 och Bamse nr 7 1994 s. 3-15) tar Bamse och Brummelisa med sig ungarna till den vackra sjön där de tänker ha en pick-nick. Men utan förvarning börjar plötsligt ett antal snickare sätta upp stängsel runt dammen. Bamse blir arg och vill köra bort dem men polismästare Pontus Kask upplyser Bamse om att Krösus faktiskt äger sjön. Bamse och Nalle-Maja säger unisont:” Alla har rätt att bada och leka här.”

Pontus Kask upplyser dem om att så inte är fallet och hänvisar till att Krösus äger sjön.

Nalle-Maja: ”Att du bara kan hjälpa den lurisen.”

Kask: ”Jag vill inte, men Krösus har rätt. Och jag måste följa lagen.”

Nalle-Maja: ”Om Krösus har rätt, då är det nåt fel på lagen. Då skall man ändra den.”

Bamse väljer dock att inte ge sig i kast med lagen denna gång. Det gör han däremot när det handlar om att rädda en elefantunge (Bamse nr 6 1982 s. 23-32) i äventyret ”Bamse och Lill-Jumbo”. Elefantungen ägs av en cirkusdirektör men Bamse ungar, som har stulit ”Lill-Jumbo”, övertygar honom att gömma elefanten för polisen. Genom detta agerande blir det uppenbart att Bamse inte enbart ogillar äganderätten utan också är beredd att ta till aktiva handlingar för att bryta mot den. Jag kommer nedan att ta upp mer av liknande fall i avdelningen om civil olydnad.

4.4.2 Synen på kapitalism

Det är inte enbart Bamses ointresse för äganderätt som bildar ett genomgående mönster i serien. Även uppenbara ironiseringar av äganderätt, kapitalism och köpmän förekommer. Krösus Sork får ofta stå som ensam försvarare av äganderättsprinciper såväl som monopolkapitalism medan alla Bamses vänner har tilltro till Bamses moralutsagor. Det är mer regel än undantag att Krösus på ett eller annat sätt kommer med osanningar för att få sålt sina varor. Krösus gillar exempelvis extrapris och dåliga varor – för då köper folk mer (Bamse nr 7 1974 s. 2-3). Det intressanta är att Krösus Sork tydligen inte har något val. Krösus är tvungen att lura folk för att tjäna de pengar han så gärna vill ha. Ett exempel på detta är när han försöker sälja utspädd saft med god profit (Bamse nr 10 1994 s. 3). Ett annat exempel är när han säljer ruttna brädor till den hoppbacke som Bamse och hans vänner ska bygga (Bamse nr 1 1989 s. 3).

Motsättningarna mellan Bamse och Krösus hårdnar också när Bamse avslöjar Krösus skumraskaffärer. Detta sker när Krösus tillsammans med sina vänner Nippo Sork och Fjord-Sork skall fånga val (Bamse nr 11 1986 s. 3-11). I slutet av serien oroar sig Krösus för att investeringen i en ny valfångarbåten gjorts till ingen nytta, medan Bamse gläds åt att valarna nu ka simma fritt. Pånytt odlas en dikotom världsbeskrivning där Krösus kapitalism ställs mot Bamses humanism.

(Serien om valfångarskeppet är dock inte helt avslutad förrän Bamse har tvingat Krösus lyssna till en lektion om valar och valfångst. Skalman står för undervisningen och texten lyder: ”Många försöker få slut på val-dödandet, men Norge, Japan, Sovjet och Island fortsätter. Världsnaturfonden, Greenpeace och andra kämpar mot utrotning av djur.” Alltsammans kompletteras med postgironummer till WWF och Greenpeace.)

I ”Bamse och mysteriet på Dimmiga ön, del II” (Bamse nr 2 1993 s. 13) möter Bamse en professor som bor på en otillgänglig ö. Han har uppfunnit superväxtsaft som skall få öknarna i tredje världen att blomstra. Krösus vill förstås köpa den för att tjäna pengar men professorn ville inte sälja. Han vill istället att alla skall kunna använda den.” Ingen skall behöva svälta mer”, säger han. Även i denna serie ställs således humanismen mot kapitalismen.

4.4.3 Civil olydnad, demokrati, frihet och rättigheter

Många av de lagar som råder i Bamses värld är långtifrån så beskaffade att Bamse känner för att leva i samklang med dem. Istället tar Bamse ofta till lagöverträdelser för att hindra företeelser som han finner orättfärdiga. ”Bamse och ek-striden” är ett bra exempel på detta (Bamse nr 10 1973, s. 13-17). Krösus Sork äger eken där ekorrharna bor. Den vill han riva för att ge plats åt ett nytt bankhus. Men ekorrharna vill stanna kvar. Ekorrharna demonstrerar för att visa sitt missnöje med byggplanerna. Deras protester hjälper dock föga när poliserna kommer och kör bort dem. Ekorrharna ber de båda bävrarna som skall

såga i eken att sluta. Men de anställda bävrarna kan inget göra och den ene säger i förtvivlan: ”Då får vi sparken från jobbet.” Den andre fyller i: ”Vad kan en enkel kne gare göra?”

En dunderladdad Bamse kommer emellertid till undsättning och poliserna blir då så rädda att de ”springer hem och sjukskriver sig allihopa.”(sid 15) Sedan lyfter Bamse helt sonika bort de grävskopor som skall bereda marken för bygget.

I stort sett samma agerande utför Bamse när Brummelisas föräldrar, Brumme och Lisen, hotar att få sitt hus rivet av Krösus fixare-sorkar. Krösus äger även detta hus och vill nu riva det för att istället bygga en stugby på området. Bamse fyller sig själv med dunderhonung och räddar situationen genom att knyta ihop rivningsmaskinen (Bamse nr 7 1991 s. 4-6).

Att Bamses värderingar om tilltron till civil olydnad också delas av hans vänner står klart för läsaren när Bamse vid ett tillfälle befinner sig på annan ort. Krösus tänker då passa på att bygga en golfbana i dalen men Mickelina, Ola Grävling och Annika Anka samt ekorrarna och igelkottarna hjälper alla till att hindra bygget. När sedan Krösus sätter ut vakter runt området skickar Bamses farmor iväg golfbollar från höga berget – rakt i huvudet på vakterna (Bamse nr 6 1989 s. 40-45).

Även som lagens långa arm kan Bamse kosta på sig en del förseelser. ”Bamse som polis” (Bamse nr 7 1973 s. 1-12) är en serie från det första utgivningsåret av serietidningen ”Bamse – världens starkaste björn”. Bamse har fått ett vikariat som polis. Leksaksbutiken som handlare Grymtlund äger blir då plötsligt rånad. Bamse fångar rånaren och tvingas chockad konstatera att det är ingen mindre än hans goda vän Fru Räv som rånat Grymtlund för att kunna få tag i leksaker till sina barns födelsedag. Bamse låter henne åka sin väg men handlaren är ursinnig för att Bamse släppt henne fri.

Grymtlund: ”Nä, jag fordrar att den skyldiga straffas! Respekten för lag och ordning...”

Bamse skriker:”Håll käft!” tillbaka och går sin väg.

Vargen, som sett händelsen, beslutar sig dock för att anmäla Bamse för tjänstefel och polisen Pontus Kask tvingas sätta Bamse i fängelse. Där stannar den dunderladdade Bamse inte så länge utan rycker istället ut gallret från cellen och hoppar ut. Kask tittar leende på och vinkar av honom:” Nä, världens starkaste björn låser man inte in så lätt. Som väl är! Men jag gjorde vad jag kunde. Hej, Bamse!”

Det genomgående temat för Bamses och hans vänners agerande, när de utför civil olydnad, är att legitimeringsgrunden verkar bestå av vad som närmast kan liknas vid Habermas kommunikativa rationalitet (Helldén 1996). Lagarna åtnjuter inte legitimitet med anledning av att de inte godkännts av folket. Kritiken av kapitalismen bildar därför grund för ifrågasättandet av Krösus Sorks idoga försök med att riva och bygga.

Den ideala formen av demokrati, enligt Bamse och hans vänner, får läsaren också ta del av. Bamse, och inte minst Skalman, förespråkar öppna informationskanaler till alla medborgare och direkt deltagande i styret. Exempel på denna demokratiform återfinns vid det tillfälle då Krösus ämnar köpa allas hem för så mycket pengar att de inte längre behöver arbeta (Bamse nr 9 1985 s. 6-11). Alla medborgare uppmanas av Bamse att sätta sig ner och diskutera för att sedan fatta ett gemensamt beslut. Folket kan således via kollektiva inlärningsprocesser komma fram till vilka normer som bör gälla, anser Bamse. Den kommunikativa interaktionen, som Habermas talar sig varm för (Liedman 1993 s.308), stämmer väl överens med Bamses syn på demokrati.

Tillsammans med förespråkandet för omfördelning av resurser, vilket berörs i avsnittet om rättvisa, samt Brummelisas ställningstagande för ökad demokrati på arbetsplatsen blir resultatet av Bamse och hans vänners demokratiideal i en ståndpunkt relativt nära formen för en deltagardemokrati (Held 1995 s.312). Gemenskapen och solidariteten med sin omgivning framhålls som föredömligt, bl.a. i berättelsen om Pigge-Tagg (Bamse nr 7 1985 s.30-36) eller när Skalman berättar för ekorrarna om hur viktig sammanhållningen är (Bamse nr 8 1985 s.16). Enligt Skalman är starka band mellan invånarna viktiga för ett fungerande samhälle. Många små är starka tillsammans och klarar gemensamt av att möta motstånd.

Utöver demokratisynen och förespråkandet av öppet deltagande är kraven på extensiva positiva rättigheter/friheter ofta förekommande bland Bamses vänner. När Krösus som exempel har lurat folk att flytta (för att han skall kunna bygga ny motorväg genom dalen) finns uppgivenheten närvarande hos de berörda (Bamse nr 6 1984 s.3-21). Alla anser sig ha rätt till sina fridfulla hem som onekligen betyder mycket för dem, tillsammans med den grönskande naturen och den rena luften. Men pga att samtliga i dalen finner sig trängda efter Krösus uppköp av husen har de inga maktmedel, ekonomiska resurser eller liknande, att sätta emot.

Men om de positiva rättigheterna alltid tillgodoses av Bamse så är det sämre bevänt med de negativa. Lille Skutt, som ständigt får gå i skräck för att råka ut för vargkusinernas elakheter, får inte hjälp av Bamse förrän någonting har inträffat. Inte en enda gång vidtar Bamse förutseende åtgärder för att trygga Lille Skutts negativa frihet. (Detta medger även Gilbert Andersson vid intervjun 18/12 1997.)

4.5 Bamse - revolutionsromantikern

I klar kontrast till Bamses fredliga natur, vad gäller exempelvis antirasism, utmärker sig hans praktiska handlanden i fjärran länder. Omsatta i praktisk handling bildar Bamses värderingar en legitimering av ren revolutionsromantik. Bamses grundtes för hur man når en bättre världsordning är det ofta upprepade budskapet om att många små tillsammans, i kollektiv, med alla medel kan bekämpa orättvisor – och har rätt att göra det.

När Bamse möter Robin Hood blir det uppenbart för läsaren att de två frihetskämparna delar samma rättvisesyn. (Denna ideologiska samstämmighet kan säkert ifrågasättas, men för mitt arbete finns det egentligen inte något värde i att försöka påvisa en idémässig diskrepans mellan Andréassons Robin Hood och andras gestaltningar av denne karaktär.) Robin Hood förklarar att: “Dom som odlar jorden ska äga den!” (Bamse nr 5 1973 s.31). Denna fördelningspolitik gör sig även Bamse till tolk för. Den historiskt fortgående kollektiva kampen mellan härskare och undersåtar betonas när Bamse (efter att ha återvänt till sina kullar) slutligen konstaterar : “Ja, fattiga folk måste alltid slåss mot dom rika för att få lite rättvisa.” (Bamse nr5 1973 s. 32)

I “Flaskpost III – Alexander den lille av Apolonien” (Bamse nr 3 1991 s. 3-13) erbjuds läsaren samma form av dikotomi – fattiga mot rika – som i exemplet med Robin Hood. Bamse finner emellertid lösningen på problemet och lurar den grymme apkungen så att den snälle Alexander och hans småapor istället kan dela upp maten mer “rättvist”, vilket Bamse redan försäkrat sig om att de skall göra. I slutscenen av serien får läsaren reda på vad som är Bamses form av rättvisa; Det är kollektiv matransonering och statlig omfördelning av ägandet som skapar grunden för att återställa ordningen efter den tidigare härskarens styre.

4.5.1 Sympatier med andra stater och regimer

Skall man säga något kortfattat om Bamses sympatier med andra stater så är det att han åtminstone inte hymlar med sina åsikter. Det må vara enkelt att konstatera att Vietnamflaggan frekvent återkommer i Bamses serier (bl.a i Bamse nr 4 1976, s. 24), att Bamse gärna gynnar det starkt politiserade f.d. Svensk-kinesiska vänskapsförbundet (Bamse 4 1983 s.5) eller att han rekommenderar att barn läser böcker av Sven Wernström (Bamse nr 11 1978, s. 21) som bl a försvarat Fidel Castros revolution på Kuba (se Wernström 1980). Men vid en närmare betraktelse visar det sig att Bamses sympatier för vänsterregimer går betydligt djupare än så.

I äventyret “Bamse och Lemonadkällan” (Bamse nr 9 1978 s. 1-12), vilket även gått i repris, i nummer 4 1987, träffar Bamse på en liten mus i trekantig hatt som kommer i båt. Han har flytt från sitt land Musitanien där en lemonadkälla länge glatt befolkningen. För pengarna de fick från

lemonadtillgången köpte de goda ostar som de delade lika. Men de två imperialistiska kungarna Kung Krokosmil och Kung Leo fattade tycke för källan och slogs mot varandra för att "beskydda" landet. Till slut segrade lejonen och skaffade sig ensamrätt på källan. Bamse åker dit och jagar bort lejonen men när han tvingas åka hem igen uppmanar han mössen att tillsammans göra motstånd om lejonen skulle återvända, vilket de mycket riktigt också gör. Den här gången är emellertid mössen väl förberedda. Genom att bl.a. gräva gångar lyckas mössen till slut vinna kriget över lejonen. Lejonkungen förklarar då att: "Vi lejon förlorar aldrig!! Jag har bestämt att vi lejon har vunnit kriget. Kalla hem soldaterna!"

Att lejonens och mössens agerande i mångt och mycket kan sägas likna USA:s respektive FNL:s aktioner i Vietnam är något som Gilbert Andersson vid Bamseredaktionen tillstår då jag intervjuade honom (19/12 1997). Vad som är anmärkningsvärt är att det i denna serie är Bamses och mössens våldshandlingar som ger en lösning på problemet med lejonen. Gilbert Andersson menar att Bamse använder de medel som situationen kräver. Bättre kan nog inte Bamses teleologiska motiv beskrivas. Även våldshandlingar är försvarbara om man agerar utifrån en stark moralisk övertygelse.

Beskrivningar av socialistiska stater och s k befrielsekamp har också sin alldeles speciella plats i Bamses tidning. Ofta förekommer det texter i tidningens faktarutor som präglas av att vara en direkt partsinlaga. Så sent som år 1990 omskrivs Vietnams FNL-armé med glorifierande ordalag i "faktarutan" Bamses skola.

När Indokina [...] var fransk koloni fick folket där inte lära sig att läsa. Men under befrielsekampen mot Frankrike och USA lärde sig soldaterna det. De hade inget papper utan skrev på blad som de hängde på ryggen. Då kunde soldaten bakom läsa på 'läxan', medan de marscherade. Så lärde sig många läsa i det tappra Vietnam. (Bamse nr 7/1990, sid 65)

Den idealiserande tonen i budskapet är påtaglig. Befrielse-teologen Per Frostin har bl.a. intresserat sig för kampen i Vietnam och skriver i boken "Solidaritet med arbetarrörelsen" (Frostin 1981 s. 18) att FNL inte kan anses ha representerat alla vietnameser. I samma bok intygar Frostin att bilden av Vietnam genom vänsterrörelsen i Sverige, fick en inte alltid med verkligheten överensstämmande beskrivning.

Under 60-talet gavs ju ofta en ganska romantisk bild av det vietnamesiska folket. Det kom ofta att framstå som ett folk av oegennyttiga revolutionärer som tappert kämpade för sin frihet. (Frostin 1981 s 19)

Men trots att världen förändrats sedan 60-talet tillämpar Bamse och serietidningen "Bamse – världens starkaste björn" en klart romantiserad beskrivning av Vietnam och Viet-cong ända in på 90-talet. Nu är det inte enbart Vietnam som får ta del av hyllningarna. Även diktaturen Kina beskrivs som ett föredöme. I Bamseskolan, i nummer 4 1983, står det att läsa följande om om Kina :

I Beijing finns världens största torg- Tien An Men. Den himmelska fridens torg. Där samlades den 1 oktober 1949 miljoner människor för att höra Mao Zedong utropa Folkrepubliken Kina. Landet var befriat från de krigsherrar, affärsmän och utlänningar som tidigare styrde. Före denna befrielse svält vissa år många miljoner människor ihjäl. Efter 1949 har man delat maten mer rättvist och ingen svälter. Det är en av 1900-talets viktigaste händelser - var fjärde människa på jorden är ju kines! (Bamse nr 4/1983, sid 19)

Kinaforskaren Jonathan D. Spence uppger att Det Stora Språnget krävde åtminstone 20 miljoner kinesers liv, vilka svält ihjäl pga umbärandena mellan åren 1959 till 1962 (Spence, 1991, s. 583). Om detta nämner Bamses däremot ingenting. Inte heller kulturrevolutionen och dess effekter berörs eller kommenteras. Att tusentals intellektuella och oliktankande blev lynchade och slagna till döds på öppen gata under kulturrevolutionens mest fanatiska tid (Spence, 1991, s. 606) är något som Bamse så sent som 1983 verkar helt ovetande om.

5. Fabler och gästande seriefigurer

Det är slående att de serier och fabler som figurerar i serietidningen "Bamse – världens starkaste björn" genomgående styrker och underblåser de värderingar som seriefiguren Bamse också gör sig till tals för. Undantaget från denna regel är Pellefant vars karaktär inte på något sätt kan betraktas som föredömlig. Att han därför inte närmare beskrivs nedan är främst en fråga om utrymmesbrist. Jag anser att jag genom att nämna Pellefants avvikelse från det moraliska imperativet inte närmare behöver bekräfta detta undantag.

5.1 Fabler

Att ha fabler i textform är ett inslag som frekvent upprepas i serietidningen "Bamse – världens starkaste björn". Här återfinns bl.a. klassiker som Syrsan och myrorna (Bamse nr1 1982), Haren och sköldpaddan (Bamse nr7 1982) Fabeln om räven och storken (Bamse nr1 1975), Lejonet och musen (Bamse nr4 1975) samt Vildåsnan och Tamåsnan (Bamse nr7 1975). Sensmoralen understryks ibland av Bamse själv. Så sker exempelvis i fabeln om Tamåsnan och Vildåsnan där Bamse påpekar att herrarna nog inte gillade den variant av berättelsen som menade att frihet smakar bättre än en hög hö. På så sätt inordnas fabelns budskap i den moraluppfattning som Bamse själv förespråkar i sina äventyr. I berättelsen om Spar-Kurre och Lat-Kurre (Bamse nr 10 1976 s. 19-21) återkommer Bamses budskap om distributiva åtgärder efter behov, dvs att resurser inte bör fördelas efter prestation.

5.2 Gästande seriefigurer

5.2.1 Lille Rickard och hans katt

Lille Rickard och hans katt, som är en serie tecknad av Rune Andréasson, har fått kritik för sitt uppenbart starkt präglade politiska budskap. Östgöta Correspondenten, i vars lördagsbilaga serien förekommit, klagade hos Bulls Presstjänst över att bovarna i ett avsnitt förde tankarna till United Fruits. Tidningen undrade om dessa vinklingar skulle upprepas och Rune Andréasson svarade att den frågan lämpligen borde ställas till United Fruits (Seflokin nr 5 s. 3).

I äventyret "Rickard som skogsvaktare" (Bamse nr 7 1974 s. 22-32) får Rickard anställning som skogsvaktare åt en rik gammal greve. Rickard gömmer en liten björnunge så att inte greven kan sätta denne i bur. Återigen upprepas den motsättning som så ofta varit beskriven även i Bamses värld. Motsättningen står mellan äganderätten och emancipationen med utsatta djur och människor. Rickards

agerande stämmer väl överens med Bamses när Bamse gömmer undan en lejonunge för att inte ägaren – en cirkusdirektör – skall få tag i den (Bamse 8 1976 s. 12-13).

De socialrealistiska inslagen i serierna om Lille Rickard är många och anspelningarna till vår egen värld sker utan omsvep. I äventyret med Enok den väldigaste (Bamse nr 12 1974 s.21-31) råkar Lille Rickard ut för en gammal gubbe, Enok, som alla tror är tokig och ofarlig. Men Rickard, som tvingas arbeta åt gubben, kommer underfund med att Enok bl.a. läser Min Kamp av Adolf Hitler samt har idolporträtt på Hitler, Napoleon, Attila och Caesar. Enok har uppfunnit en osårbarhetssalva och med den planerar han att erövra världen. Rickard stjälar emellertid flaskan och behåller den med motiveringen att den kan vara bra att ha. Tolkningen av serien låter sig enbart göras som så att om man bara har ett gott moraliskt imperativ så får man tydligen göra och inneha vad som helst.

5.2.2 Habibu

Inte heller Habibus politiska hemvist är svår att lista ut. Habibu gör sig till förespråkare för, (samt praktiserar) distributiv rättvisa där de teleologiska motiven väger tyngre än alla äganderättsprinciper. I ett av Habibus äventyr (Bamse nr 12 1973 s. 39-48) lider Habibus by i Afrika av svält och han rider därför in till staden där han hört att det finns kött.

Habibu tvingas sova på gatan och upptäcker att alla inte har det så bra. Många bor i smutsiga ruckel medan endast en del bor i fina hus. Habibu utbrister: ”Men en del bor väldigt fint och har en massa saker. Varför delar de inte med sej?” ”Jag förstår inte det här. Allting är så orättvist!” (sid.43) Habibu upptäcker senare att ett turisthotell har väldigt gott om kött i sitt kylrum så han bestämmer sig för att ”hämta” (ordet används i tidningen och är här synonymt med att ”stjäla”) lite kött från hotellet. När han återvänder till byn med en hel kärra med kött är hans pappa orolig och undrar om han stulit köttet. Habibu svarar: ”Nädå! Jag har bara delat upp det lite rättvisare.” (sid. 47)

Som avrundning på äventyret med Habibu används Bamse, Lille Skutt, Skalman och Farmor Augusta Beata vilka presenterar försvar av Habibus principer, alternativt teoretiseringar som skuldbelägger hotällägaren som köpt köttet. (Notera att beroendeskolans [Halliday 1996 sid 52] värderingar utgör grunden för Bamses försvarsreplik.) Tidningen har även en redaktionell kommentar till äventyret. (Nedanstående citat återfinns på sidan 48:)

Redaktionell kommentar: ”Det hände på riktigt i Väst-afrika attt hotell-ägare köpte upp mycket av ländernas kött ett år när torkan var svår och människorna svalt.”

Lille Skutt: ”Men Habibu stal ju faktiskt köttet, och det är väl fult att stjäla?”

Bamse: ”Javisst, det skall man inte göra. Men ibland äter turisterna landets kött, medan de som bor där är hungriga. Vem är det då som tar från vem?”

Farmor: ”De som åker till ett fattigt land för att sola och bada borde ta med sej mat! Vad tycker du, Skalman?”

Skalman: ”Ack jo! Ack jo! Mycket i världen är vridet!”

6. Resultat och slutkommentar

Summan av Bamses värderingar blir i de flesta fall mycket tydlig. Han är en varm förespråkare av mänskliga rättigheter och en engagerad antirasist. Detta bevisar Bamse både i ord och i handling. Hans roll som föredöme för sina vänner tar han på sig i både stora och små frågor – varhelst han anser att det uppkommer orättvisor. Det är också tydligt att Bamses vänner stödjer hans värderingar.

De många serier om Bamse som innehar påtagliga allegorier till verkliga händelser gör samtidigt att Bamses värderingar går att placera in i ett pragmatiskt politiskt tänkande. Motsättningarna som Bamse utsätts för (invandrarfientlighet och kärnvapensprängningar) är direkt hämtade från den verkliga världen, vilket i ett omvänt resonemang givetvis gör att Bamses idéer också går att applicera i verkligheten. Hans roll som normbildare kan därmed anses vara given.

Bamses förespråkande av jämställdhet och mänskliga rättigheter tar sig en direkt politisk vändning om man närmare studerar hans syn på rättvisa. Den distributiva form av rättvisa som Bamse mer än gärna fattar tycke för leder honom till att förespråka delning av arbetstillfällen såväl som rättfärdigandet av skatter och en välfärdsstat. Mot den bakgrunden är det inte särskilt uppseendeväckande om man vill placera honom på vänstersidan av den politiska skalan.

Det går att mer exakt definiera Bamses politiska hemvist om man även väger in hans syn på äganderätt, civil olydnad och demokrati. Såväl Bamse som hans vänner visar upprepade gånger att de inte har någon tilltro till varken äganderätten eller bevarandet av den. Krösus och handlare Grymtlund verkar ständigt vara pressade av någon slags självförtärande ondska i kapitalismens natur som tvingar dem att suga ut och lura sina kunder. Lösningen som Bamse och hans vänner tar till är att avsäga sig alla kapitalistiska intressen för att istället gynna de humanistiska värdena. Äganderätten skapar mest problem för Bamses vänner i dalen vilka ständigt tvingas anpassa sig till Krösus Sorks senaste byggprojekt. Deras enda hopp står till att Bamse vågar utmana lagen – och Krösus.

Bamses värderingar grundas på ett tydlig ideologiskt fundament där förespråkandet av distributiv rättvisa, positiv frihet och i förlängningen en socialistisk samhällssyn görs gällande. Förespråkandet av deltagardemokrati är också påtagligt. Solidariseringen genom arbete och den ständiga konflikten med kapitalet (Krösus) gör att Bamse stundtals anammar marxistisk retorik om klasskamp, vilken omsätts i praktisk handling när han hjälper till att utkämpa revolutioner i andra länder eller tider.

De gästande serier som stundtals återkommit i tidningen “Bamse – världens starkaste björn” stöttar Bamse i hans politiska uppfattning och delar ett identiskt moraliskt imperativ. Teoretiseringar enligt beroendeskolan skapar även i dessa serier en utpräglad konflikt mellan klasser.

Källhänvisning

Litteraturhänvisning

Bamse - världens starkaste björn, Årgång 1973-1997.

Utgiven av Williams Förlag AB, Bromma 1973- (t.o.m. nr 5) 1976.

Utgiven av Semic Press, Sundbyberg (fr.o.m. nr 6) 1976.

Utgiven av Atlantic Förlags AB, Bromma 1977- (t.o.m. nr 4) 1982.

Utgiven av Rune A-serier AB, Viken 1982(fr.o.m. nr 5) - (t.o.m. nr 7) 1988.

Utgiven av Bamseförlaget AB, Viken 1988 (fr.o.m. nr 8) - (t.o.m. nr 7) 1990.

Utgiven av Serieförlaget, Hemmets Journal AB, Malmö 1990 - 1997.

Birch, Anthony H., 1995. The Concepts and Theories of Modern Democracy. Andra upplagan.

London: Routledge.

Björkman, Ulrika, 1996. "Bamse - En guldgruva av genrer", Litteraturvetenskapliga institutionen.

Lunds universitet.

Bobbio, Norberto, 1996. Left and Right. The Significance of a Political Distinction. Cambridge: Polity Press.

Frostin, Per, 1981. Solidaritet med arbetarrörelsen. Stockholm: Sveriges Kristna Socialdemokraters Förbund.

Glaser, Daryl, 1995 "Normative Theory", s. 21-41 i Marsh, David (red.) - Stoker, Gerry (red.), 1995. Theory and Methods in Political Science. London: The Macmillan Press Ltd.

Halliday, Fred 1996. "The End of the Cold War..." sid 38-61 i International Relations Theory Today, Booth, Ken – Smith, Steve, Cornwall: Polity Press.

Held, David, 1996. Demokratimodeller. Från klassisk demokrati till demo-kratisk autonomi. Göteborg: Daidalos.

Helldén, Daniel, 1996. "Civil olydnad i samtida politisk teori", i Bo Lindensjö m fl (red.) Liberalismen och den moderna demokratin. Lund: Studentlitteratur, sid. 97-111.

Jones, Peter, 1994. Rights. London: The Macmillan Press Ltd.

Kymlicka, Will (1995). "Justice and Minority Rights" i Goodin, Robert E. (red.) - Pettit, Philip (red.), 1997. Contemporary Political Philosophy. An Anthology. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

Liedman, Sven-Eric, 1993. Från Platon till kommunismens fall. Stockholm: Bonnier Alba AB.

Malnes, Raino - Midgaard, Knut, 1994. De politiska idéernas historia. Lund: Studentlitteratur.

Marcuse, Herbert, 1984. Sovjetmarxismen - en kritisk analys. Göteborg: Vinga Press AB.
Nozick, Robert, 1986. Anarki, stat och utopi. Stockholm: Timbro AB.
Seflokin, nr. 5 (1979). Utgiven av: Seriefrämjandets Lokalförening i Linköping
Spence, Jonathan D., 1991. The Search for Modern China. London: W. W. Norton & Company Ltd.
Walzer, Michael, (1983). "Complex Equality" i Goodin, Robert E. (red.) - Pettit, Philip (red.), 1997.
Contemporary Political Philosophy. An Anthology. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
Wernström, Sven, 1980. Upproret. Stockholm: Litteraturfrämjandet.

Muntliga källor

Andersson, Gilbert, bildredaktör vid Bamseredaktionen
Bredvad-Jensen, Anne-Christine, doktorand i fonetik vid institutionen för lingvistik,
Nilsson, Peter, manusförfattare till 91:an-serierna.
Storm, Thomas, studerande på D-nivå vid Litteraturvetenskapliga institutionen med inriktning mot
bl.a. serier. Har ansvarat för delkurs om barnlitteratur.

Intervju utförd med Peter Nilsson och Anne-Christine Bredvad-Jensen torsdagen 18 december 1997
klockan 14-17 på institutionen för Lingvistik, Lund.

Intervju med Thomas Storm utförd torsdagen den 18 december 1997 klockan 17.30 vid
Litteraturvetenskapliga institutionen, Lund.

Intervju med Gilbert Andersson utförd fredagen den 19 december 1997 klockan 13 på
Bamseredaktionen, Södra Bulltoftavägen i Kirseberg, Malmö.